

"עז", והיינו קשה כצור] שפירש מאברהם שנקרא "צור", שנאמר [ישעיה נא א]: "הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם. הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם".

"ומדינים ככריח ארמון":

שהטיל מדינים [מדנים] בינו ובין ישראל⁽¹⁾ ככריחין וארמון ככריחין שנועלים את הארמון, שהחיצונים אינם יכולים ליכנס לפנים, וכך אין עמוני ומואבי יכולים להתערב בישראל שנאמר: ⁽²⁾ "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'".

דרש רבא ואיתימא רבי יצחק:

מאי דכתיב [משלי יח א]: "לתארה יבקש נפרד וכל תושיה יתגלע"?

"לתארה — של עבירה — יבקש נפרד": זה לוט שנפרד מאברהם וביקש תארה, וכמו

לומר: שבשכבה לא ידע, אבל בקומה ידע. ⁽¹⁷⁾

ומאי הוי ליה למיעבד, והרי מאי דהוה הוה [ומה היה לו לעשות אחר שלא נודע לו אלא לאחר מעשה]?!?

ומשנינן: נפקא מינה, דלפניא אחרינא לא איבעי למישתי חמרא [לערב הבא לא היה לו לשתות יין].

⁽¹⁸⁾ דרש רבא בענין לוט ושתי בנותיו:

מאי דכתיב [משלי יח יט]: "אח נפשע מקרית עוז

כג-ב ומדינים [כמו מדנים] ככריח ארמון"?

"אח נפשע מקרית עוז":

[אח:] זה לוט בן אחיו של אברהם, שנפשע — פירש — מקרית עוז: "עוז" נדרש כמו

אל נא תהי מריבה ביני ובינך [וגו']. הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי וגו'. וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן וגו', ועל ידי כן נכשל בכנותיו, ונעשה ככריחים שנועלין את הארמון.

ב. מדברי הגמרא כאן ובהמשך הגמרא, נראה שעמון ומואב נאסרו על ישראל גם מטעם שנולדו מזנות, וראה במהרש"א בהוריות; ואלם ראה מה שכתב ב"ברכת ראש, הביאו ב"ארזי הלבנון" אות נט.

ג. רש"י במשלי פירש לפשוטו של מקרא: "אח נפשע מקרית עוז, יש אח נפשע מאחיו, ומאבד במרדו קרית עוז, כגון לוט באברהם, עשו ביעקב".

2. בהוריות הגירסא היא: שנאמר וכו'.

17. ידיעה כל שהיא, והיה לו לחקור בדבר; יפה תואר; ויש גורסים "אבל בקומו ידע", מלאכת יום טוב.

18. כמה דברים בהמשך הענין מתבארים על פי רש"י בהוריות י ב.

1. א. נתבאר על פי רש"י בהוריות; ובחידושי רבי מאיר שמחה הוסיף ש"החיצונים" היינו עמון ומואב אינם יכולים לבוא בישראל, אבל הפנימיים היינו ישראל, מותרים בעמונית ומואבית.

אבל התוספות משמע שה"מדינים" אינו בין לוט לבין ישראל, אלא:

על ידי ריב שהיה בין לוט ובין אברהם, כדכתיב בבראשית יג ז: [ויהי ריב בין רועי אברם ובין רועי מקנה לוט וגו'. ויאמר אברם]:

אמר עולא:

תמר זינתה⁽³⁾ וזמרי זינה⁽⁴⁾ מה בין זה לזה?

תמר זינתה ונתכוונה לשם מצוה כדי להעמיד זרע מיהודה הצדיק, וכמו שנאמר: כי ראתה כי גדל שלה — בנו של יהודה — והיא לא ניתנה לו לאשה, ויצאו ממנה מלכים היא מלכות בית דוד שבא מפרץ בנה של תמר,⁽⁵⁾ ונביאים, שהרי אמוץ [אביו של ישעיה הנביא] היה נביא,⁽⁶⁾ ואמוץ ואמציה המלך שהיה מזרע דוד אחים היו.

ואילו זמרי זינה לשם עבירה, ונפלו עליו כמה רבבות מישראל, שנאמר: "ויהיו

שנאמר: הפרד נא מעלי וגו'. וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן, ומה ראה שם: תאוה, וכמבואר לעיל עמוד א' שכל הפסוק כולו על שם עבירה נאמר.

"ובכל תושיה [בכל התורה, בתורה שבכתב ובעל פה] יתגלע [לשון גילוי]", שנתגלה קלונו שבא על בנותיו בבתי כנסיות [שקורין בהם בתורה שבכתב], ובבתי מדרשות [הדורשים תורה שבעל פה].

שנאמר בתורה שבכתב: לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'.

דתנן בתורה שבעל פה: "עמוני ומואבי אסורין, ואיסורן איסור עולם".

וגו'. וירא פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו. ויבא אחר איש ישראל אל הקובה וידקור את שניהם וגו' ותעצר המגפה מעל בני ישראל. ויהיו המתים במגפה עשרים וארבעה אלף. וגו'. ושם איש ישראל המוכה אשר הוכה את המדינית זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני.

5. וכמו שנאמר בסוף מגילת רות: ויקח בועז את רות ותהי לו לאשה ויבוא אליה ויתן ה' לה הריון ותלד בן. וגו'. ותקראנה שמו עובד הוא אבי ישי אבי דוד. ואלה תולדות פרץ הוליד את חצרון. וחצרון הוליד את רם ורם הוליד את עמינדב. ועמינדב הוליד את נחשון ונחשון הוליד את שלמה. ושלמון הוליד את בועז ובוועז הוליד את עובד. ועובד הוליד את ישי וישי הוליד את דוד.

6. שכך קבלה בידינו שכל נביא שנזכר בשמו ובשם אביו כמו "ישעיהו בן אמוץ", אף אביו נביא היה.

3. בראשית [פרק לח]: "ויקח יהודה אשה לער בכורו ושמה תמר. ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה' וימיתהו ה'. ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אותה וגו'. וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו. ויאמר יהודה לתמר כלתו שבי אלמנה בית אביך עד יגשל שלה בני וגו'. ויוגד לתמר לאמר הנה חמיך עולה תמנתה לגזו צאנו. ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף ותתעלף ותשב בפתח עינים אשר על דרך תמנתה כי ראתה כי גדל שלה והיא לא ניתנה לו לאשה. ויראה יהודה וגו' ויט אליה אל הדרך וגו' ויבוא אליה ותהר לו. וגו'. ויהי בלדתה ויתן יד וגו'. ויהי כמשיב ידו, והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ".

וראה מה שביאר המהרש"א בהוריות י', למה ייחס הזנות לתמר ולא ליהודה.

4. במדבר [פרק כה]: וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב. וגו'. ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף ה' בישראל. וגו'. והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית

המתים במגפה עשרים וארבעה אלף".(7)

אמר רב נחמן בר יצחק:

גדולה עבירה לשמה [עבירה הנעשית לשם מצוה] **ממצוה שלא לשמה** —

עד שלא סיימה הגמרא להביא את כל דבריו, מקשה הגמרא עליו שאמר, שעבירה לשמה גדולה ממצוה שלא לשמה, ואם כן משמע שמצוה שלא לשמה אינה חשובה:

והאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן! (8)

אלא אימא: גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה! (9)

דכתיב בשירת דבורה וברק בן אבינועם אחר מות סיסרא: (10)

"תבורך מנשים יעל, אשת חבר הקיני

מנשים באוהל תבורך. מים שאל חלב נתנה בספל אדירים הקריבה חמאה. ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים והלמה סיסרא מחקה ראשו ומחצה וחלפה רקתו. בין רגליה כרע נפל שכב [לשון ביאה הוא] בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל שדוד".

ויעל עשתה עבירה ונתכוונה לשם מצוה, כדי להתיש את כחו של סיסרא שתוכל להורגו.

מאן "נשים שבאוהל" שרה רבקה רחל ולאה. (11)

אמר רבי יוחנן:

שבע בעילות בעל אותו רשע [סיסרא] **באותה שעה:**

שנאמר שבע פעמים לשון כריעה נפילה ושכיבה: **"בין רגליה כרע נפל שכב בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל שדוד"**.

שלא לךשמה להתגדר ולקנות שם.

9. לשון הרא"ש הוא: "אימא גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה דתרווייהו מעלי".

10. שופטים [ד כב]: וסיסרא נס ברגליו אל אוהל יעל אשת חבר הקיני כי שלום בין יבין וגו'. ותצא יעל לקראת סיסרא ותאמר אליו סורה אדוני סורה אלי אל תירא ויסר אליה האהלה ותכסהו בשמיכה. וגו' ותקח יעל אשת חבר את יתד האוהל ותבוא אליו בלאט ותתקע את היתד ברקתו ותצנח בארץ והוא נרדם ויעף וימת.

11. ככולן מצאנו לשון "אהל": בשרה נאמר [בראשית יח ט]: "ויאמרו אלי

7. כלומר: באותו ענין שזמרי זינה עם בנות מואב נפלו כמה רבבות מישראל, אבל אדרבה בעקבות מעשה זמרי וקנאת פנחס נעצרה המגפה, כמבואר בפסוקים שהובאו לעיל בהערה.

8. א. לשון הרא"ש הוא: "מכלל המצוה שלא לשמה גרעה, ומדקאמר מתוך שלא לשמה בא לשמה אלמא שממילא שמתוך כך בא לעשות מצוה לשמה".

ב. הקשו התוספות ממה שאמרו בכרכות יז א: העוסק במצוה שלא לשמה נוח לו שלא נברא?!?

ותירצו: דהתם מיירי שעוסק בתורה שלא לשמה לקפח אחרים, והכא קאמר שעוסק בתורה

היא אצל יעקב, כי שמא יזכיר בתוך דבריו שם עבודה זרה, והתורה אמרה: "ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך", כלומר: לא ישמע על ידך שם אלהים אחרים אפילו מפי אחרים.

שמע מינה שרעה היא אצל צדיקים, והטעם ביעל משום שהטיל בה זוהמא.⁽¹³⁾

גופא: אמר רב יהודה אמר רב:

לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן.

שבשכר ארבעים ושתים קרבנות⁽¹⁴⁾ שהקריב בלק הרשע שלא לשמן אלא כדי

ומקשינן: והא קמתהניא מבעילה רידיה [והרי נהנתה יעל מן העבירה] ולמה הכתוב משבחה!?⁽¹²⁾

אמר תירץ רבי יוחנן:

כל טובתן של רשעים אינה אלא רעה אצל צדיקים, שנאמר בדברי הקב"ה ללבן כשרדף אחר יעקב: "השמר לך מדבר עם יעקב משוב עד רע" –

ולכאורה תיקשי: בשלמא "רע" שפיר ציוה אותו הקב"ה שלא ידבר עם יעקב, אלא "טוב" אמאי לא ידבר עם יעקב!?

אלא לאו שמע מינה: טובתו של לבן רעה

13. נתבאר על פי הגמרא ביבמות [קג ב] שהביאו התוספות; ולפי זה אין הגמרא מביאה מלבן אלא שפעמים טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים, אבל אין זה כלל, ובכל אחד טעם משלו.

14. במדבר [פרק כג א]: "ויהי בבקר ויקח בלק את בלעם, ויעלהו במות בעל, וירא משם קצה העם. ויאמר בלק אל בלעם בנה לי בזה שבעה מזבחות, והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים. ויעש בלק כאשר דבר בלעם, ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח", [פר ואיל לכל מזבח, הרי ארבע עשרה קרבנות].

[כג יד]: "ויקחהו שדה צופים ראש הפסגה, ויבן שבעה מזבחות, ויעל פר ואיל במזבח", [הרי עשרים ושמונה קרבנות].

[כג כח]: "ויקח בלק את בלעם ראש הפעור הנשקף על פני הישימון. ויאמר בלעם אל בלק, בנה לי בזה שבעה מזבחות, והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים. ויעש בלק כאשר אמר בלעם, ויעל פר ואיל במזבח", [הרי ארבעים ושתים קרבנות].

[המלאכים לאברהם]: איה שרה אשתך ויאמר הנה באוהל".

ברבקה נאמר [בראשית כד טז]: "ויביאה יצחק [לרבקה] האהלה שרה אמו".

ברחל ולאה נאמר [בראשית לא לג]: "ויבא לבן באהל יעקב וגו' ויצא מאהל לאה ויבוא באהל רחל".

12. כתבו התוספות: אין להקשות שתיהרג ואל תעבור, כי היא "קרקע עולם".

א. ולכאורה דבריהם צריכים ביאור: מה ענין "תיהרג ואל תעבור" ליעל, שהיא הרי לא היתה בסכנת חיים!?

והביאור הוא: אם היה על המעשה שלה דין "יהרג ואל יעבור", והיינו שאינה נדחית מפני פיקוח נפש, אם כן היה אסור לה לעבור כדי להציל את ישראל.

ב. מפשטות לשונם נראה, שלאשה מותר לזוּם שתיבעל כדי להציל אפילו את עצמה בלבד ולא דוקא את כל ישראל, ובדבר זה האריכו האחרונים.

יט]: "וקרבת מול בני עמו אל תצורם ואל תתגר בם", ומשמע: אפילו צעורי לא תצערינהו כלל.

אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה:

לעולם יקדים אדם לדבר מצוה, שבשכר לילה אחת שקדמתה בכירה לצעירה להתעבר מאביהן —

זכתה וקדמה ארבעה דורות בישראל.⁽¹⁾ כד-א

כלומר: נשתלבה הבכירה בישראל ארבעה דורות קודם לאחותה, שהרי מרות "המואביה" נולד עובד, והוא הוליד את ישי, והוא הוליד את דוד, והוא הוליד את שלמה, ושלמה נשא את נעמה ה"עמונית", הרי שקדמה בארבע דורות, שהן: עובד, ישי, דוד ושלמה.

מתניתין:

לעיל בגמרא כא ב נסתפקה הגמרא אם בעל מיעקר עקר או מיגז גיזו, ומסקנת הגמרא היא שהבעל מיגז גיזו, ועל כן תתבאר משנתנו לפי צד זה.⁽²⁾

שיוכל בלעם לקלל את ישראל, זכה ויצאה ממנו רות שהיתה אמה של מלכות; הרי שקיבל שכר אפילו על מצוה שלא לשמה.⁽¹⁵⁾

ומנין שיצאה רות מבלק מלך מואב?

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא: רות בת בנו [כלומר מזרעו] של עגלון מלך מואב היתה, ועגלון היה מזרעו של בלק שהיה מלך מואב.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

מנין שאין הקב"ה מקפח אפילו שכר שיחה נאה?

דאילו בתו הבכירה של לוט דקריתיה [שקראה את שמו של בנה שנולד מאביה] "מואב" [כמו "מאב"] —

אמר ליה רחמנא למשה [דברים ב ט]: "ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה", מלחמה הוא דלא, אבל צעורי צעריה [רק מלחמה אל תעשה עמו, אבל תצערנו].

ואילו בתו הצעירה של לוט דקריתיה "בן עמי", אמר ליה הקב"ה למשה [דברים ב

את ישראל; והמהרש"א בחידושי אגדות בהוריות פירש, שעיקר מטרת בלק בקללה היתה מפני שפחד מבני ישראל, וזה כמו לקנות שם לעצמו.

1. מהתוספות והמפרש נראה שאין גורסים "למלכות".

2. ובהערות תתבאר המשנה לפי הצד ש"בעל מיעקר עקר".

15. התוספות לעיל בד"ה "שמתוך" כתבו [והובא בהערה לעיל], שהעוסק במצוות כדי לקפח אחרים נוח לו שלא נברא, ולא נאמרו על זה דברי רב יהודה, ואם כן צריך ביאור וכי אטו בלק עדיף ממי שעוסק במצוה כדי לקפח אחרים?!

והיה מקום לומר שהעושה מצוה כדי לקפח אחרים אין כוונתו לה' כלל, אבל בלק כוונתו היתה לה' כדי שייטב ח"ו בעיני הקב"ה לקלל